

HARASZTI SZABÓ PÉTER

Párhuzamos életrajzok?

*Kúriai és kancelláriai jegyzők egyetemjárása és karrierlehetőségei a Zsigmond-korban**

Az egyetemjárás és az udvari írásbeliség kapcsolatának vizsgálata a korai magyar értelmiség kutatásának egy olyan szelete, mellyel régóta adós a szakma. Magyarországon az utóbbi években ugyan rendkívüli módon felélénkültek az egyes káptalanokra vonatkozó archontológiai és prozopográfiai kutatások,¹ ám ugyanezen vizsgálatok a királyi udvarra vonatkozóan Bónis György² vagy Kumorovitz Lajos Bernát³ óta elmaradtak. A kúriai bíróságok és a kancellária szervezetével foglalkozó kutatások szerencsére több esetben kaptak új impulzusokat, így ma már többet tudunk a birodalmi és a magyar kancelláriák kapcsolatáról Kondor Márta munkáiból,⁴ de Szócs Tibornak a nádori tisztség és iroda korai történetéről írott monográfiája⁵ vagy C. Tóth Norbert kutatásai⁶ is nem egy esetben egészítették ki korábbi tudásunkat a témával kapcsolatban. Mindezzel és a nyugat-európai folyamatokkal ellentétben azonban

* Készült az MTA-ELTE Egyetemtörténeti kutatócsoportjának támogatásával (213TKI753).

¹ Fedeles Tamás: *A pécsi székeskáptalan személyi összetétele a késő középkorban (1354–1526)*. Pécs, 2005.; C. Tóth Norbert: *A székes- és társaskáptalanok prépostjainak archontológiája (1387–1437)*. Budapest, 2013.; G. Tóth Péter: *A csanádi székeskáptalan személyi összetétele a késő középkorban (1354–1526)*. (PhD disszertáció), Szeged, 2014.; Kristóf Ilona: *Egyházi közlépréteg a késő középkori Váradon (1440–1526)*. Pécs, 2014.; C. Tóth Norbert: *Az egri káptalan archontológiája (1387–1437)*. Turul, 88. évf. (2015) 2. sz. 48–72.; C. Tóth Norbert: *Az esztergomi székeskáptalan a 15. században*. 1–2. köt. Budapest, 2015.

² Bónis György: *A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon*. Budapest, 1971.; Bónis György: *A kúriai irodák munkája a XIV. és XV. században*. Levéltári Közlemények, 34. évf. (1963) 2. sz. 197–246.

³ Kumorovitz Lajos Bernát: *A budai várkapolna és a Szent Zsigmond-prépostság történetéhez*. In: Tanulmányok Budapest múltjából. 15 (1963). 109–151.; uő: *Tótsolymosi Apród János mester küllői főesperes kancelláriai működése*. Levéltári Közlemények, 51–52. évf. (1980) 1–2. sz. 5–29.

⁴ Kondor Márta: *A királyi kúria bíróságaitól a kancelláriáig: A központi kormányzat és adminisztráció Zsigmond-kori történetéhez*. Századok, 142. évf. (2008) 2. sz. 403–436.; uő: *Magyar király a német trónon. Luxemburgi Zsigmond birodalmi kancelláriája és a királyi tanács (1410–1419)*. In: Causa unionis, causa fidei, causa reformationis in capite et membris. Tanulmányok a konstanzi zsinat 600. évfordulója alkalmából. Debrecen, 2014. 83–101.

⁵ Szócs Tibor: *A nádori intézmény korai története 1000–1342*. Budapest, 2014.

⁶ C. Tóth Norbert: *Dorogházi László ítélőmester pályaképe*. In: Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica. Piti Ferenc – Veszprémy László (szerk.). Szeged, 2015. 95–108.; uő: *A király helyettesítése a konstanzi zsinat idején. Az ország ügyeinek intézői 1413–1419 között*. In: Causa unionis, 289–313. Vö. 1. lábjegyzet.

nálunk szinte még el sem kezdődött az egyetemet járt értelmiség helyének a meghatározása a királyi udvarban.⁷

Korábbi kutatásaim során a prágai egyetem és a magyar királyi udvar kapcsolódási pontjait vizsgáltam,⁸ továbbá azt, hogy az egyetemi tanulmányoknak köszönhetően a hallgatók mennyire érvényesültek a hazai közegben. Ezekhez az eredményekhez szeretnék újabb ki egészítésekkel szolgálni egy udvari réteg, a jegyzői kar áttekintésével. Fő célom, hogy az egyetemi tanulmányok kifutásának és hasznosulásának lehetséges irányait bemutassam, más szóval azt, mennyiben segített egy adott személyt az, hogy egyetemi tanulmányokat folytatott. Nem vizsgálom ugyanakkor a jegyzői karnak mint testületnek a műveltségi színvonalát és tanultságát, az egyetemet járt jegyzők száma ugyanis jelentősen eltörpült a csupán deák-műveltséggel rendelkező írások arányához képest. Írásom egyúttal egy nagyobb vállalkozás része, melyben az udvari rétegeken végighaladva ezek egyetemjárását és elhelyezkedési lehetőségeit vizsgálom, amiből már le lehet vonni e csoportok műveltségi színvonalára utaló következtetéseket (is). Fontosnak tartom azt is leszögezni, hogy mivel a jegyzők tanulmányi szintjének vizsgálata nem célom, a vizsgálandó csoport meghatározásánál nem a Zsigmond király uralkodása alatt jegyzőként dolgozó egykori peregrinusokat vettem alapul, hanem azokat, akik Zsigmond uralkodása idején iratkoztak be valamely univerzitásra, és karrierjüket jegyzőként kezdték. Így nemcsak azt lehet megfigyelni, hogy a Zsigmond-korban mire tartották alkalmasnak ezeket az embereket, hanem azt is, hogy a teljes életükre vetítve mennyit értek tanulmányaik a jövőre nézve. Természetesen bizonyos esetekben kivételt kellett tennem, így például Uski János esetében, akinek, noha nem volt magyar, és csak 1382-ben tűnt fel a prágai egyetemen, élete teljes egészében Zsigmond személyéhez kötődött, így indokolt volt őt is bevonni a kutatásokba.

Nyilvánvaló, hogy a hallgatók tanulmányai hasznosulásának, egyben az egyetem hasznának a bemutatása is csak a karrierpályákon keresztül lehetséges. Terjedelmi korlátok miatt azonban nem vállalkozhattam a teljes csoport vizsgálatára, csupán azokéra, akiknél a tanulmányokba fektetett energia megtérült. Az egyetemi tanulmányok megtérülését Peter Moraw is többször vizsgálta, aki szerint e tanulmányok több területen is hatással voltak egy adott személy életére, olykor a tradicionális előrelépési lehetőségek szintjén, amelyek a családi háttér, az anyagi helyzet, a familiaritás és a katonai érdemek terén kínáltak.⁹ Másrészt Rainer Christoph Schwinges mutatott rá, hogy más csoportokhoz hasonlóan az egyetemi hallgatókat is egy kapcsolati háló részeként, nem pedig egyénekként kell vizsgálni.¹⁰

⁷ Vö. Schwinges, Rainer Christoph: *Karriermuster. Zur sozialen Rolle der Gelehrten im Reich des 14. bis 16. Jahrhunderts. Eine Einführung.* In: uő (Hg.): *Studenten und Gelehrte: Studien zur Sozial- und Kulturgeschichte deutscher Universitäten im Mittelalter.* Leiden–Boston, 2008. 516–517.

⁸ Haraszi Szabó Péter: *A prágai egyetem 14. századi hallgatói és a királyi udvar kapcsolatrendszere.* In: Gál Judit – Kádas István – Rózsa Márton – Tarján Eszter (szerk.): *Micae Mediaevales IV. Fiatal történészek dolgozatai a középkori Magyarországról és Európáról.* Budapest, 2015. 77–93.; uő: *A prágai egyetem hallgatói Luxemburgi Zsigmond magyar királyi udvarában.* In: Fábíán Laura – Gál Judit – Haraszi Szabó Péter – Uhrin Dorottya (szerk.): *Micae Mediaevales V. Fiatal történészek dolgozatai a középkori Magyarországról és Európáról.* Budapest, 2016. 69–91.

⁹ Moraw, Peter: *Careers of Graduates.* In: uő (Hg.): *Gesammelte Beiträge zur deutschen und europäischen Universitätsgeschichte.* Leiden–Boston, 2008. 413. Ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy a karrier alapvetően egy személyes választás által determinált döntés.

¹⁰ Schwinges: *Karriermuster*, 524.

Egyetemi tanulmányok „ittthon” és külföldön

Az eddigiek fényében elmondható, hogy Zsigmond uralkodása idején 17 olyan személy beiratkozására sikerült adatot találni, akik karrierjük legalább egy szakaszában jegyzőként dolgoztak az udvari bíróságoknál és a kancellárián. Társadalmi helyzetüket tekintve szinte mindannyian ugyanahhoz a réteghez tartoztak, a kis- és középbirtokos nemességhez. Ettől mindössze három fő tér el, egy bárói, egy polgári és egy prediális nemes származású jegyző. Mielőtt életük, kapcsolatrendszerük és karrierjük vizsgálatába belekezdenék, szükséges, hogy tanulmányaikra is kitérjek.

Mint az régóta ismert, a magyar peregrináció döntően, mintegy 2/3–1/3 arányban a szabad művészeti karra irányult, így a vizsgált csoportból valamennyi jegyző ezen a fakultáson tanult. Ha szemügyre vesszük a régió más területeinek egyetemjárását, hasonló adatokkal találkozhatunk. A német birodalom egyetemi hallgatóinak mintegy 70–80%-a az *artes* kart részesítette előnyben a 15. században,¹¹ de Prágában a hallgatók jó része, mintegy 2/3-a szintén az *artes* karra járt,¹² s amennyire a szűkös forrásadottságokból kideríthető, ugyanilyen arányokkal kell számolnunk Bécsben¹³ és talán Krakkóban is.¹⁴

Szintén ismert körülmény, hogy a magyarországi diákok kis része szerzett fokozatot tanulmányai során, ami viszont mégsem tekinthető oly mértékben a magyar peregrináció „sajátosságának”, mint ahogy azt korábban gondolták. Klaus Wriedt mutatott rá, hogy a középkorban a birodalomból érkező hallgatóknak mintegy 60–70%-a fokozat megszerzése nélkül hagyta ott az egyetemet.¹⁵ Christian Hesse szerint még a fokozatot szerzettek döntő többsége is megelégedett a *baccalaureatus* elérésével, és nem lépett tovább a magasabb grádusok és fakultások szintjére.¹⁶ Egyébként is nehéz feladat felmérni, hogy a fokozatszerzést és annak hasznát hogyan ítélték meg az egyetemen kívüli közegben. Elsősorban azért, mert a fokozatok az egyetemi előmenetelben és a hallgatók kvalifikációjában játszottak szerepet,¹⁷ így értékük a társadalomban nehezen volt megfogható. Talán ezzel is magyarázható, hogy hazatérve a magyarországi diákok egy jelentős része miért nem használta kemény munkával

¹¹ Kölnben például a 15. század első felében a diákok mintegy 73%-a *artes* hallgató volt, s közülük csupán 20%-uk jutott addig, hogy vizsgára bocsássák őket. Erfurtban mind a *baccalaureusok*, mind a *magisterek* aránya alig haladta meg a 10%-ot 1420-ig, s csak ezután volt tapasztalható látványos emelkedés, míg Lipcsében a *magisterek* aránya 1427–1550 között is 15% körül mozgott. Wriedt, Klaus: *Studium und Tätigkeitsfelder der Artisten im später Mittelalter*. In: Schwinges, Rainer Christoph (ed.): *Artisten und Philosophen. Wissenschafts- und Wirkungsgeschichte einer Fakultät vom 13. bis zum 19. Jahrhundert*. Basel, 1999. 10–12.

¹² Svatoš, Michal: *The Studium Generale 1347/8–1419*. In: Čornejová, Ivana – Svatoš, Michal – Svobodný, Petr (eds.): *A History of Charles University*. Prague, 2001. 73.

¹³ Moraw, Peter: *Gelehrte Juristen im Dienst der deutschen Könige des späten Mittelalters*. In: Moraw (ed.): *Gesammelte Beiträge zur deutschen und europäischen Universitätsgeschichte*, 447–448.

¹⁴ Gasirowski, Antoni: *Die Graduierten der Krakauer Universität im 15. Jahrhundert im Lichte des Liber promotionum Facultatis Artium in Universitate Cracoviensi*. In: Adamska, Anna – Mostert, Marco (eds.): *The development of literate mentalities in East Central Europe*. Turnhout, 2004. 247–248.

¹⁵ Wriedt: *Studium und Tätigkeitsfelder*, 12.

¹⁶ Hesse, Christian: *Acta Promotionum II. Die Promovierten der Universitäten im spätmittelalterlichen Reich. Bemerkungen zu Quantität und Qualität*. In: Schwinges, Rainer Christoph – Schöpfer, Marie-Claude Pfaffen (Hg.): *Examen, Titel, Promotionen. Akademisches und staatliches Qualifikationswesen vom 13. bis zum 21. Jahrhundert*. Basel, 2007. 232.

¹⁷ Fuchs, Christoph: *Dives, pauper, nobilis, magister, frater, clericus. Sozialgeschichtliche Untersuchungen über Heidelberger Universitätsbesucher des Spätmittelalters (1386–1450)*. Leiden, 1994. 95–96.

megszerzett egyetemi titulust. Másfelől Christoph Fuchs a heidelbergi egyetem tanulóit vizsgálva hívta fel a figyelmet arra, hogy a fokozatszerzés a szegény diákok karrierjében nagyobb szerepet játszhatott, mint tehetősebb társaik előmenetelében.¹⁸ Mindezek alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy a hallgatók egy jelentős része számára a fokozatszerzés elhanyagolható tényező volt a karrier szempontjából. Erre mutatnak a jelenleg is vizsgált életpályák, ugyanis noha a tizenhét főből kilencen sikeres vizsgával hagyták el az egyetemet, életük alakulásában ez mégis csupán két esetben játszhatott szerepet.

Ezt erősíti meg Csapi László karrierjének vizsgálata. Csapi, mint ismeretes, a Baksa nemzetség Eszenyi ágából, Ung megyéből származott. A család ezen ága alig lépte túl a megyei kereteket, ellenben összeköttetésük az udvarral László bátyja, Tamás udvari familiáris révén korábbra nyúlik vissza.¹⁹ László nem ezt az utat követte, s 1407-ben beiratkozott a krakkói egyetemre,²⁰ ahol nem tölthetett sok időt, ugyanis 1409-ben már a prágai egyetemen avatták *artium baccalaureussá*,²¹ majd egy évvel később a *licentiatus* megszerzésével zárult egyetemi pályafutása.²² Tekintve, hogy a *licentiatus* elnyerése a *magisteriumot* megelőző lépcsőfok volt, több mint valószínű, hogy Csapi is erre törekedett, ám a Kutná Horai dekrétumok 1409. évi kiadása ebben megakadályozta, inkább elhagyta a várost, abbahagyva tanulmányait. Csak hazatérése után hat évvel, 1416-ban tűnt fel a nádori jegyzők sorában,²³ amiből arra következtethetünk, hogy testvére udvari kapcsolatait nem tudta kihasználni. Más jellegű kötelékei azonban befolyással bírtak karrierjére. A nádori irodában ekkortájt működött szintén jegyzőként az a Csitári Lőrinc, akivel Csapi együtt tanult Prágában, s aki történetesen Kóvári Pál nádori ítélmesternek volt az unokaöccse. Feltehetően Csitári járt közben Csapi érdekében nagybátyjánál. Csapi itt három évig szolgált, majd tulajdonképpen átugorva az ítélmesteri szintet, s kilépve a kúriai bíróságok keretei közül, a titkos kancellárián lett alkancellár 1419-ben Pálóci Mátyus és Imre alatt. A korábbi szakirodalom logikusan feltételezte, hogy Csapi és a Pálóciak között már korábban familiáris kapcsolat állt fent, ám ennek ellentmond, hogy Csapi nem a Pálóciak környezetében kezdi meg szolgálatát, s hogy családtagjai sem hozhatók kapcsolatba a Pálóciakkal. Mindkét család Ung megyei volt, ám nagyjából a 15. század első évtizedének végéig a két familia szinte ugyanazon réteghez tartozott, s a Pálóciak csak ezután kezdtek el gyorsan emelkedni a ranglétrán.²⁴ Csapi karrierjét az 1410-es évek végén segíthették ismét korábbi egyetemi tanulmányai. Nem lehetetlen, hogy a Pálóciak elhunyt elődjük, Perényi Imre leköszönő alkancellárjához, Késmárki Györgyhöz hasonló kvalitásokkal rendelkező személyt szerettek volna irodájuk élére. Késmárki ugyanis szintén egyetemet végzett személy volt.²⁵ A Pálóciak familiáját végignézve találunk egy másik peregrinust, aki alkalmas lehetett volna az alkancellárságra, Csicseri Orosz Miklóst. Ő 1412-

¹⁸ Fuchs: *Dives, pauper*, 96.

¹⁹ Engel Pál: *Magyarország világi archontológiája 1301–1457*. 1-2. köt. Budapest, 1996. I. 493.

²⁰ *Album Studiosorum Universitatis Cracoviensis I–II*. Ed. by Adam Chmiel. Cracoviae, 1887–1892. I. 25.; Haraszi Szabó Péter – Kelényi Borbála – Szögi László: *Magyarországi diákok a prágai és a krakkói egyetemeken (1348–1525)*. 2. kötet. Budapest, 2017. 59–60.

²¹ *Liber Decanorum Decanorum Facultatis Philosophicae Universitatis Pragensis, ab anno 1367 usque ad annum 1585 E Codice membranaceo illius Aetatis nunc primum luce donatum*. I–II. Ed. by Johannes Nep. Gerzabek. Pragae, 1830–1832. I. 406.

²² *Liber Decanorum*, I. 408.

²³ Zsigmondkori Oklevéltár I–XII. Szerk. Mályusz Elemér – Borsa Iván – C. Tóth Norbert – Lakatos Bálint – Neumann Tibor. Budapest, 1951–2014. V. 1845. sz. (a továbbiakban: ZsO).

²⁴ Engel Pál: *A nemesi társadalom a középkori Ung megyében*. Budapest, 1998. 102.

²⁵ Haraszi Szabó Péter – Kelényi Borbála – Szögi László: *Magyarországi diákok a prágai és a krakkói egyetemeken (1348–1525)*. 2. kötet. Budapest, 2017. 54.

ben iratkozott be a bécsi egyetemre,²⁶ s tudjuk, hogy *dominusai*, a Pálóciak mennyit fáradoztak, hogy megszerezzék számára a leleszi prépostságot.²⁷ Csapi és közte a különbség csupán a megszerzett fokozat volt, hiszen Csicseri fokozatszerzés nélkül hagyta ott az egyetemet. Ugyanakkor nem hagyhatók figyelmen kívül a Pálóciakkal fennálló területi kapcsolatok sem, akik Ung megyeiként nyilván ismerték Csapit,²⁸ de alkalmasságáról az udvarban is meggyőződhetek. Egyetemi kapcsolatai, fokozatszerzése, udvari szolgálata és regionális kapcsolatai segítettek tehát karrierje beindításában.²⁹

Csapi életpályájából jól látszik, hogy a fokozatszerzés mennyit számíthatott, ám ha figyelembe vesszük a graduálásnál elmondottakat és a diákok esetleges anyagi nehézségeit, akkor felmerül a kérdés, hogy miért érte meg a hallgatók nagy tömegeinek egyetemre menni. Wriedt két motivációs tényezőt említ, egyfelől az anyagi helyzet legalább időleges javításának, másrészt a kapcsolatépítésnek a lehetőségét.³⁰ Moraw ehhez a külföldi tapasztalatszerzést teszi hozzá, melyekre egyébként (bár főleg az egyháziak és a polgárság kapcsán) már Kubinyi András³¹ és Fedeles Tamás³² is felhívta a figyelmet. Esetünkben a kapcsolatépítés fontos tényezőnek minősül.

Más személyeket is ismerünk, akik egyetemjárás nélkül valószínűleg soha nem kerültek volna kapcsolatba egymással, ám tanulmányaiknak köszönhetően erre több lehetőségük is nyílt. Ilyen volt például Aszúvölgyi Benedek Zala megyei kisnemes.³³ Családjánál³⁴ sem megyei, sem királyi szolgálatot vagy tisztség viselését nem tudtam kimutatni. Szülei 1427-ben írárták be a bécsi egyetemre,³⁵ ahol olyan személyekkel tanult együtt, mint Pálóci Péter. Pálóci már 1426-tól Bécsben volt,³⁶ s a *baccalaureatus* megszerzése után a jogi karra is beiratkozott, majd 1431-ben tért haza. Aszúvölgyi szempontjából ez különösen jelentős út volt, hiszen Péter hazaérkezése után két évvel éppen Péter apjának, Pálóci Mátyus országbírónak az

²⁶ Schrauf Károly: *Magyarországi tanulók a bécsi egyetemen*. Budapest, 1892. 35.

²⁷ Dvořáková, Daniela: *A lovag és királya. Stiborici Stibor és Luxemburgi Zsigmond – Képek és történetek egy középkori magyar nemes életéből*. Pozsony, 2009. 314.

²⁸ Fedeles: *A pécsi székeskáptalan*, 113. Egy arisztokrata diák vagy jurista még saját társadalmi csoportjában is ritka, ami maga után vonja, hogy a fontos posztokra a regionális szövetséges családokat („family alliance”) kell helyezni. Moraw: *Careers of Graduates*, 411.

²⁹ Karrierjére lásd: Bónis: *A jogtudó értelmiség*, 107., 109., 205.; Mályusz Elemér: *Zsigmond király uralma Magyarországon*. Budapest, 1984. 231., 233.; E. Kovács Péter: *Emperor Sigismund's coronation in Rome*. In: E. Kovács, Péter – Szovák, Kornél (eds.): *Infima Aetas Pannonica. Studies in Late Medieval Hungarian History*. Budapest, 2009. 140., 142.; Engel: *Magyarország világi archontológiája*, II. 49. Vö. DL 57683, 13334, 37242.

³⁰ Wriedt: *Studium und Tätigkeitsfelder*, 13.

³¹ Kubinyi András: *Polgári értelmiség és hivatalnokréteg Budán és Pesten a Hunyadi és a Jagelló korban*. Levéltári Közlemények, 39. évf. (1968) 2. sz. 209.

³² Fedeles: *A pécsi székeskáptalan*, 107.

³³ Aszúvölgy a mai Zalaegerszeg környékén feküdhett (vö. DL 13777), noha Csánki szerint inkább a Balaton közelében kell keresni a települést: Csánki Dezső: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*. 1–3., 5. köt. (Fekete Nagy Antal: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. Trencsén vármegye*. Budapest, 1941.) Budapest, 1890–1913. III. 30.

³⁴ ZsO XII. 301. sz.; vö. ZsO VIII. 20. sz.; ZsO V. 1806. sz.

³⁵ Schrauf: *Magyarországi tanulók*, 65.; vö. Tüskés Anna: *Magyarországi diákok a bécsi egyetemen 1365–1526*. Budapest, 2008. 126.; Bónis: *A jogtudó értelmiség*, 208.

³⁶ Schrauf: *Magyarországi tanulók*, 63.

irodájában kezdett el dolgozni. Jegyzői működését 1433–1438 között lehet kimutatni,³⁷ ám nem kizárt, hogy már 1431–1433 között megkezdte munkáját. Szolgálati elismerésül Benedek és a testvérei, valamint apjuk, továbbá unokatestvére, András fia István címet kaptak Zsigmond királytól 1437. április 27-én.³⁸ Életéről ezt követően igen keveset tudunk, 1455-ben még életben volt,³⁹ ám feleségét, Ilonát egy évtizeddel később már özvegyként említik.⁴⁰ Az egyetlen kapocs a zalai jegyző és az ungi országbíró között tehát a bécsi egyetem volt.

Asszonyfalvi Bálint családja előkelő felmenőkkel büszkélkedhetett, dédnagyapja I. Károly és Nagy Lajos macsói bánja, Ostfi Domokos volt, ám a család ezen ága már sokat veszített jelentőségéből a Zsigmond-korra. Bálintot apja, Benedek valószínűleg a család anyagi helyzetének javítása érdekében küldhette egyetemre, fia ismerkedési lehetőségeit is nyilvánvalóan szem előtt tartva. 1437-ben kezdte meg tanulmányait, s valószínűleg nem sokkal ezután haza is tért, fokozat nélkül.⁴¹ Hét évvel később tűnik fel a nagyobb kancellária jegyzőinek a sorában,⁴² Rozgonyi Simon veszprémi püspök és kancellár idején. Nem biztos, hogy szolgálatát is ekkor kezdte, ám ha mégis, akkor felvethető, hogy a Bécsben vele egy időben tanuló Rozgonyi Osvát⁴³ szólhatott az érdekében a család másik ágába tartozó kancellárnak. Mindenesetre nem dolgozhatott sokáig kancelláriai jegyzőként, ugyanis 1444 után nem szerepel ilyen minőségben. Az 1440-es években ráadásul családja⁴⁴ egy másik birtokról, Tardról kezdi nevezni magát.⁴⁵ Ezután nem került többé közel az udvari munkához, 1464-ben királyi ember,⁴⁶ 1470-ben pedig fogott bíró volt,⁴⁷ ami mindenképpen megyei tekintélyére mutat. 1489-ben felesége azonban már Bálint özvegyeként szerepel.⁴⁸

Ugyanilyen kapcsolati tőkéről beszélhetünk két másik diák, Tordai András és Enyedi Szász János esetében is. Tordai Bihar megyéből került a bécsi egyetemre. Szerencsére nagyjából tudjuk, hogy mennyi időt tölthetett az egyetemen, ugyanis 1432. október 10-én iratkozott be,⁴⁹ de legkésőbb 1435. szeptember 9-én már újra Magyarországon tartózkodott.⁵⁰ Családja talán várjobbágyi eredetű lehetett, legalábbis Torda még várbirtok volt a 13. században,⁵¹ így a familia nem tartozott Bihar előkelő családjai közé. Bónis György szerint a megyei

³⁷ 1433: DL 106381; 1434: Nagy Imre: *Sopron vármegye története*. 1-2. köt. Sopron, 1889–1891. 130.; DL 106387, 106408; 1435: Bónis: *A jogtudó értelmiség*, 208.; 1436: DL 86359; 1437: Bónis: *A jogtudó értelmiség*, 208.; 1438: DL 66631.

³⁸ DL 50528.

³⁹ DL 44769.

⁴⁰ DL 68454.

⁴¹ Schrauf: *Magyarországi tanulók*, 82.; vö. Tüskés: *Magyarországi diákok*, 149. Ez már csak azért is valószínű, mert apja ebben az évben halhatott meg. Engel Pál: *Középkori magyar genealógia*. 2001. CD-ROM, Osli nem 3. tábla: Ostfi (Asszonyfalvi)

⁴² Bónis: *A jogtudó értelmiség*, 160

⁴³ Schrauf: *Magyarországi tanulók*, 1892. 83.

⁴⁴ Felesége Mihályi Ugron János özvegye, Veronika, akit 1453–1458 között vehetett el. Gyermekeikről hallgatnak a források. Nagy: *Sopron vármegye*, II. 223.; DL 61675

⁴⁵ Belitzky János: *Sopron vármegye története*. 1. köt. Budapest, 1938. 992.; vö. DL 44816.

⁴⁶ DL 61709.

⁴⁷ DL 16958.

⁴⁸ DL 61870.

⁴⁹ Schrauf: *Magyarországi tanulók*, 76.

⁵⁰ DL 30434.

⁵¹ Jakó Zsigmond: *Bihar megye a török pusztítás előtt*. Budapest, 1940. 368–369.

középbirtokos réteg alsó rétegébe kerültek be a 15. század elején, első harmadában,⁵² a birtokállomány gyarapítása pedig éppen András nevéhez fűződik majd.⁵³ Nem sokkal hazatérése után, 1437-ben, Hédervári Lőrinc nádorsága idején említik először a nádori jegyzők között.⁵⁴ Karrierje indulásában nagy valószínűséggel a Bécsben megismert Hédervári László veszprémi érkanonok lehetett segítségére.⁵⁵ Noha a nádor és az érkanonok a család két külön ágából származott, a kapcsolat valószínűleg erős volt közöttük, ha feltesszük, hogy Lőrinc nádor támogatásával sikerült Lászlónak az egri püspöki széket megszereznie.⁵⁶ Wriedt is felhívta arra a figyelmet, hogy a hallgatók bevett módszere volt, hogy az egyetemen csatlakoztak valamely befolyásos személy családjához.⁵⁷ Ugyanakkor az biztos, hogy Tordai később a Hunyadiak pártfogását élvezte,⁵⁸ s a szintén bihari (és Hunyadi familiáris) Fülöpösi Albert segítségével jutott feljebb.⁵⁹ Szintén érdekes, hogy a Héderváriak is a Hunyadi által támogatott Lászlóhoz húztak, s később maguk is a Hunyadi párthoz tartoztak.⁶⁰ Engel Pál szerint Tordai 1444-ben a Sáros megyei Rihó várnagya lett,⁶¹ ami azonban nehezen helyezhető el életpályáján, ezért valószínűleg egy hasonló nevű személyről lehet szó.⁶² Legközelebb 1449-ben még csak a kúria kormányzóik kiküldöttje,⁶³ 1458-ban viszont már a hat választott nemesi ülnök között találjuk az udvarban.⁶⁴ 1461. március 24-én kijelölt királyi ember,⁶⁵ május 11-én már a személyes jelenlét jegyzője.⁶⁶ Néhány nappal később egy királyi oklevél a különös jelenlét ítélőmesterének nevezi,⁶⁷ 1464. április 7-től 1486 elejéig pedig személynöki ítélőmesterként szerepel.⁶⁸ Tanulmányait valószínűleg maga András is megtérült befektetésnek

⁵² Bónis: *A jogtudó értelmiség*, 267. Feleséget azonban már az Ákos nemzetségből választott, Marjai Lukács lányát, Ágotát. DL 38315

⁵³ Jakó: *Bihar megye*, 190., 216., 217–218., 233., 256., 282., 289., 293., 308., 320., 328., 349., 389.

⁵⁴ DL 70881.

⁵⁵ Schrauf: *Magyarországi tanulók*, 134.; vö. Tüskés: *Magyarországi diákok*, 141.

⁵⁶ Kubinyi András: *A kaposújvári uradalom és a Somogy megyei familiárisok szerepe Újlaki Miklós birtokpolitikájában*. In: Kanyar József (szerk.): *Somogy Megye Múltjából*. Kaposvár, 1973. 21.

⁵⁷ Wriedt: *Studium und Tätigkeitsfelder*, 13.

⁵⁸ 1486-ban valószínűleg e régre visszanyúló kapcsolatra is utal, amikor Mátyás királyi familiárisnak nevezi fiaival és fivérével együtt. DL 19103.

⁵⁹ DL 26613.

⁶⁰ Tringli István: *Az újkor hajnala. Magyarország története 1440–1541*. Budapest. 2003. 19., 30.; Fügedi Erik: *Uram, királyom...A XV. századi Magyarország hatalmasai*. Budapest, 1974. 185.

⁶¹ Engel: *Magyarország világi archontológiája*, II. 245.

⁶² Valószínűleg ebbe a sárosi Tordai családba tartozott az az András is 1482-ben, akit Mátyás király oklevele eperjesi polgárnak nevez. Iványi Béla: *Eperjes szabad királyi város levéltára 1245–1526*. Szeged, 1932. 596. sz.

⁶³ DL 38839.

⁶⁴ Bónis: *A jogtudó értelmiség*, 249.

⁶⁵ DL 15557.

⁶⁶ *A zichi és vásonkeői gróf Zichy család idősb ágának okmánytára I–XII*. Szerk. Nagy Imre – Nagy Iván – Véghely Dezső – Barabás Samu – Kammerer Ernő – Dőry Ferenc – Lukcsics Pál. Budapest, 1871–1931. X. 122. sz.

⁶⁷ *Oklevéltár a Tomaj nemzetségbéli losonczi Bánffy család történetéhez I–II*. Szerk. Varjú Elemér – Iványi Béla. Budapest, 1908–1928. II. 39. sz.; Zichy X. 125. sz.

⁶⁸ C. Tóth Norbert – Horvát Richárd – Neumann Tibor – Pálosfalvi Tamás: *Magyarország világi archontológiája 1458–1526 I. Főpapok és bárók*. Budapest, 2016. 73–74.

tartotta, hiszen egyik fiát, Lászlót később Krakkóba küldte tanulni, aki a *baccalaureatus* is megszerezte,⁶⁹ s azután az egyházi pályát választotta.⁷⁰

Ilyen közeli kapcsolódási pont ugyan nem található Enyedi Szász János és az udvar között, de néhány szempont megfontolandó életével kapcsolatosan. Enyedi, aki az egyetlen polgári származású a vizsgált csoporton belül, 1423-ban iratkozott be a bécsi egyetemre, ahonnan fokozat nélkül távozott.⁷¹ Tíz évvel később mint a kancellária jegyzője tűnik fel,⁷² nem sokkal azután, hogy Albeni János zágrábi püspököt utoljára említik a kancellári tisztségben,⁷³ akinek ítélőmestere, Fábián zágrábi és pécsi kanonok viszont még 1439-ig *prothontarius* marad.⁷⁴ Tíz év hosszú idő, a késés okát tanulótársai személyében kereshetjük. Ugyanis két zágrábi kanonokkal: Zágrábi Márton fia Jánossal⁷⁵ és Bachenstein Jánossal⁷⁶ is együtt tanult, akik mindketten a kánonjogi doktorátusig vitték Bécsben. Közös bennük az is, hogy 1432-ben fejezték be az egyetemet, s tértek haza. A két kanonok szólhatott Enyedi érdekében Fábiánnak. Feladatait az oklevelek tanúsága szerint 1433–1439 között látta el, a császárkoronázáson, 1433 májusában már ott volt a királlyal,⁷⁷ vagyis korábban, mint hogy először jegyzőként említene. Így viszont nem zárható ki, hogy még Albeni idején kezdte meg jegyzői működését, s egyúttal még valószínűbb, hogy tanulótársai 1432. évi hazatérését követően az ő segítségükkel került be a kancelláriára. 1439-ben egy ízben kancelláriai ítélőmesternek is nevezik.⁷⁸ Nemesítése során a magtalanul elhunyt János fia András szebeni bíró Szentjánoshegy nevű birtokát kapta Fehér megyében, s birtokgyarapításai is erre a megyére korlátozódtak.⁷⁹ Ezután visszavonult az udvari szolgálattól, és előbb Sebes széki, majd szebeni királybíró lesz, V. László uralkodása végéről egy adat azonban ismét ítélőmesterként említi,⁸⁰ majd nem szólnak róla többé az oklevelek.⁸¹

⁶⁹ *Album Studiosorum*, I. 162.; Muczkowski, Joseph (ed.): *Statuta nec non Liber Promotionum philosophorum ordinis in universitate studiorum Jagellonica ab anno 1402 ad annum 1849*. Cracoviae, 1849. 57.; Gašiorowski, Antoni – Tomasz, Jurek – Skierska, Izabela (eds.): *Najstarsza księga promocji Wydziału Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1402–1541*. Warszawa, 2011. 226.

⁷⁰ Kristóf: *Egyházi középréteg*, 51., 67., 74., 92., 253–254., 284.

⁷¹ Schrauf: *Magyarországi tanulók*, 57.

⁷² 1433. július 31-én. Lukcsics Pál (szerk.): *XV. századi pápák oklevelei*. 1–2. köt. Budapest, 1931–1938. II. 284.

⁷³ Engel: *Magyarország világi archontológiája*, I. 89.

⁷⁴ Fedeles Tamás: *Egyházi kapcsolatok Pécs és Zágráb között (Pécsi kanonokok a zágrábi székeskapitánban, 1345–1526)*. Egyháztörténeti Szemle, 6. évf. (2005.) 2. sz. 70.

⁷⁵ Schrauf: *Magyarországi tanulók*, 54., 59., 69.

⁷⁶ Schrauf: *Magyarországi tanulók*, 127., 130., 132.

⁷⁷ E. Kovács: *Emperor Sigismunds coronation*, 145.; Csukovits Enikő: *Egy nagy utazás résztvevői (Zsigmond király római kísérete)*. In: uő (szerk.): *Tanulmányok Borsa Iván tiszteletére*. Budapest, 1998. 33–34.

⁷⁸ Zimmermann, Franz – Werner, Carl – Müller, Georg – Gündisch, Gustav – Gündisch, Herta – Gündisch, Konrad – Nussbacher, Gernot (eds.): *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*. Bd. 1–7. Hermannstadt–Köln–Bukarest, 1892–1991. V 2359. sz. (a továbbiakban: UGDS)

⁷⁹ Bónis: *A jogtudó értelmiség*, 150.; UGDS V. 2329. sz.; DL 29287.; Barabás Samu (szerk.): *A római szent birodalmi gróf széki Teleki család oklevéltára I–II*. Budapest, 1895. X. 31.

⁸⁰ UGDS V. 3064. sz.; ekkor az *egregius* jelző is kijárt neki. Életére összefoglalóan lásd: Tonk Sándor: *Erdeélyiek egyetemjárása a középkorban*. Bukarest, 1979. 252–253.

⁸¹ Feleségéről és gyermekeiről nincsenek információink. Testvéreire lásd: Veress Endre 38, Veress Endre 1915, 8.; Körmendy Kinga: *Studentes Extra Regnum 1183–1543*. Budapest, 2007. 87, 113.; UGDS V. 2329. sz.; Lukcsics: *XV. századi pápák*, II. 203.

Egy speciális esetet képez Büki Basó fia István karrierje. Apja, Basó kőrösi ispán volt az 1380-as években, fia, István pedig 1417-ben iratkozott be a bécsi egyetemre, s 1425-ben lett *licentiatu artium*.⁸² Innentől kezdve öt évig nem hallunk felőle, amikor is 1430. szeptember 19-én egy nádori oklevélen szerepel egy feljegyzés: „*ordo maior magistri Stephanus de Byk*”.⁸³ Ennek alapján felvethető, hogy 1430-ban Büki a nádori kúrián dolgozott jegyzőként, ahova esetleg a vele egy időben Bécsben tanult Haraszi Tapán Kelemen⁸⁴ vagy Csajági Balázs⁸⁵ révén kerülhetett. Ezt követően 1433-ban már kancelláriai ítélmester,⁸⁶ noha minden bizonnyal jegyzőként kezdte meg munkáját a kancellárián, ismeretlen időpontban. 1424-ben már császári kanonok volt, s ez akár a család korábbi szlavóniai kapcsolatainak is betudható. Mindenesetre ez és későbbi kancelláriai munkája felveti annak a gyanúját, hogy akár csak Enyedit, őt is Zágrábi Márton fia János támogathatta, legalábbis Zágrábi 1432. évi hazatérése körül Büki már biztosan a kancellárián dolgozott. Az ellenben bizonyos, hogy az itt megismert Fábián és Gatalóci ítélmesterek sokat segítettek őt a továbbiakban, az utóbbi ráadásul Büki *dominusa* is volt, s ő lehetett az, aki pécsi prépostságához is hozzásegítette. 1433–1439 között ítélmester volt, 1437-ben emellett zágrábi főesperes (mely tisztségét egyébként szintén egy korábbi tanuló társával, Monoszlói Csupor Demeterrel elcserélte egy erdélyi kanonokságért és a gyulafehérvári főesperességért), s 1433 óta a névadó Bük falu plébánosa is.⁸⁷ 1436-ban egy ízben az alkancellári teendőket is rábízta az uralkodó, majd élete végén, 1441-ben a székesfehérvári prépostságot kapta meg. E társaskáptalan élén fejezte be életét 1443-ban.⁸⁸

Mint látható tehát, a kapcsolatépítésen keresztül sokaknak megtérülhettek tanulmányaik, ám Csapi László példája arra is rámutat, hogy egyes esetekben a fokozatszerzés is fontos lehetett. Nem hagyhatunk azonban figyelmen kívül más tényezőket sem, mint például a leadott tananyagot vagy az egyetemen megszerezhető készségeket. Az *artes* kar tananyagát, még ha inkább csak felkészítő jelleggel, de el lehetett sajátítani a jobb káptalani iskolákban is. Épp ezért fontos a fent megfogalmazott kérdésekhez hozzátenni azt is, hogy mennyivel ért többet az egyetemi képzés, mint a hazai városi vagy káptalani iskolák nyújtotta oktatás.

Egyetemi és alsóbb szintű oktatás

Az egyetemi oktatásban Alan Cobban⁸⁹ és Klaus Wriedt⁹⁰ kutatásai szerint speciális többletet jelentett az *ars dictaminis* vagy *ars notaria*. A levélírás és az oklevélszerkesztés művészetének az európai írásoktatás elterjesztésében játszott szerepére már Hajnal István is felhívta a figyelmet.⁹¹ Ezt a mesterséget a hét szabad művészetben belül a *trivium*, s azon belül is a retorika keretében oktatták, noha a képzés gyakorlati része már független volt az egyetemtől,

⁸² *Acta Facultatis Artium II. 1416–1447*. Ed. by Maisel, Thomas – Matschinegg, Ingrid. Wien, 2007. 25.; 51.

⁸³ DL 92792.

⁸⁴ Schrauf: *Magyarországi tanulók*, 39.

⁸⁵ Schrauf: *Magyarországi tanulók*, 45.; 1426-ban már nádori jegyző: DL 67770.

⁸⁶ Bónis: *A jogtudó értelmiség*, 110.

⁸⁷ Lukcsics: *XV. századi pápák*, II. 198.

⁸⁸ Fedeles: *A pécsi székeskáptalan*, 338–339.

⁸⁹ Cobban, Alan B.: *Reflections on the role of the medieval universities in contemporary societies*. In: Smith, Lesley Janette – Ward, Benedicta (eds.): *Intellectual Life in the Middle Ages: Essays presented to Margaret Gibson*. London, 1991. 239.

⁹⁰ Wriedt: *Studium und Tätigkeitsfelder*, 17–18.

⁹¹ Hajnal István: *Írásoktatás a középkori egyetemeken*. Budapest, 2008. 24–27.

nagyon is szoros volt ellenben a kapcsolat az egyetemek professzoraival.⁹² A 15. század ráadásul a retorikai oktatás megújulásának, mintegy „újralfedezésének” is az időszaka.⁹³ Ezzel vágnak egybe Mészáros István kutatásai, aki 1390 és 1399 között elemezte a bécsi egyetem *artes* karának tananyagát. Munkájából kitűnik, hogy a kötelező logikai és fizikai szerzők, illetve művek mellett voltak olyan auktorok, akik főleg grammatikai–irodalmi–poétikai szövegekkel szerepeltek a leadott művek között.⁹⁴ Érdemes figyelembe venni, miként James Murphy rámutatott, hogy a retorikát szinte lehetetlen különválasztani a grammatikától vagy a dialektikától.⁹⁵ Vagyis ezek a grammatikai vagy poétikai művek nemegyszer szorosan kötődtek a retorikai képzéshez. A Mészáros által vizsgált művek az 1390-es évek második felében kezdenek megjelenni a tananyagban, ami előrevetíti a retorikához való hozzáállás 15. századi változását is. Magyar szempontból egyik korai előfutára ennek a változásnak a bécsi egyetemen retorikát is oktató Lugosi Caesar János a 15. század elejéről.⁹⁶

Nem maradt el ettől, sőt korban megelőzi a bécsi retorikai oktatás virágzását a másik nagy közép-európai egyetem, a prágai retorikai képzése. Itt itáliai mintákra már a 13. században retorikai iskola alakult Henricus de Isernia révén, amelyet a 14. században Nicolaus Tibinus, Claretus vagy Johannes de Novo Forensis,⁹⁷ IV. Károly egyik kancellárja képviselt. Josef Tříška a *Laborinthus* mellett Alexander de Villa Dei és Geoffrey de Vinsauf retorikai műveit említi, mint amelyek a retorikai tananyagot alkották, s amelyeket szintén a grammatikához soroltak.⁹⁸ Tibinus ugyan 1369 körül elhagyta Prágát, és Drezdába távozott, hogy ott tanítson, azonban munkásságának számos követője akadt az egyetemi diákok és magisterek között. Johannes de Sitbor például a 15. század elején írt *ars dictamen*jével már az anyanyelviség felé is tett egy lépést, amikor műve nemcsak latinul, de csehül is hozzáférhetővé vált.⁹⁹ Meg kell azonban jegyezni azt is, hogy a retorikai tananyag a triviumon belül a legkisebbnek minősült, és oktatása elsősorban a személyes érdeklődésen alapult,¹⁰⁰ jóllehet, ha igaz, hogy

⁹² Hajnal: *Írásoktatás*, 174–175.

⁹³ Leff, Gordon: *The Trivium and the Three Philosophies*. In: de Rydder-Symoens, Hilde (ed.): *A History of Universities in Europe I*. Cambridge, 1992. 315.

⁹⁴ Ilyen volt Donatus, Alexander de Villa Dei, Boethius, Gafridus Anglicus, Brémai Eberhardus vagy Magister Jovis. Közöttük nem egy retorikai tárgyú munka is található, Magister Jovis munkája pedig éppenséggel az *ars dictaminis*re vonatkozott. Mészáros István: *Ars, litteratura, philosophia. Tudomány- és tananyagrendszerek Alkuintól Erasmusig*. Filológiai Közlöny, 28. évf. (1982.) 1. sz. 27.

⁹⁵ Murphy, James J.: *Rhetoric in the Middle Ages. A history of rhetorical theory from Saint Augustine to the Renaissance*. Berkley, 1974. 235–237., 267. Ebben a kontextusban kezelendő Brémai Eberhard műve, a *Laborinthus* is, mely a retorikát grammatikai és poétikai oldalról közelítette meg. Sarnowsky, Jürgen: *Die artes im Lehrplan der Universitäten*. In: Schäfer, Ursula (Hg.): *Artes im Mittelalter*. Berlin, 1999. 73. Vö. Murphy: *Rhetoric*, 180.

⁹⁶ Schrauf: *Magyarországi tanulók*, 17., 159., 284.; N. Tahin Emma: *Az orvosi pályára készülő magyar diákok egyetemjárása a Zsigmond-korban*. In: Forrai Judit – Gazda István – Kapronczay Károly – Magyar László András – Varga Benedek – Vízi E. Szilveszter (szerk.): *Dítor ut Ditem. Tanulmányok Schultheisz Emil professzor 85. születésnapjára*. Budapest, 2008. 384.

⁹⁷ Tříška, Josef: *Príspevky k stredoveké literární universite III*. Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae, vol. 10. (1969) 1. 21. *Summa cancellarii* címmel írt egy retorikai művet, amelynek egyes részei megtalálhatók a Cseh Nemzeti Könyvtár Kézirat és Régi nyomtatvány tárában: Cseh Nemzeti Könyvtár VIII A 19 6r-14v.

⁹⁸ Tříška, Josef: *Prague rhetoric and the Epistolare dictamen of Henricus de Isernia*. Rhetorica, vol. 3. (1985) 3. 189.

⁹⁹ Tříška: *Prague rhetoric*, 191.

¹⁰⁰ Šmahel, František: *The Faculty of Liberal Arts*. In: *A History of Charles University*. Ed. by Čornejová, Ivana – Svatoš, Michal – Svobodný, Petr. Prague, 2001. 104.

nem egy esetben a grammatikához sorolták, akkor nem lehetett parciális része az oktatásnak. Mint az látható tehát, mind a prágai, mind a bécsi egyetemen hozzáférhetőek voltak a retorikai műveltség elsajátításához szükséges művek és tanárok, ami itthon inkább esetlegesen fordulhatott elő.

Bónis György fejtette ki Uzsa János *Ars Notaria* című művéről írva, hogy az oklevélírást az egyetemeken megtanították és begyakoroltatták a hallgatókkal, ami könnyen igazolható, ha figyelembe vesszük, hogy Uzsa maga is egyetemi tanuló volt Bolognában, ahol a kánonjog *baccalaureus* is lett. Munkáját Uzsa, nyilván a hazai tanulási lehetőségek hiányát is észelve, nemcsak gyakorlati, de oktatási céllal is állította össze. Az *ars dictaminis* foglalkozó vagy azt részben érintő szerzők mind kitérnek arra, hogy a képzés nemcsak a hagyományos *artest* és a gyakorlati képzést foglalta magában, de bizonyos jogi képzettséget is jelentett.¹⁰¹ Tarnai Andor egyenesen kijelentette, hogy az iskolában elsajátított *ars notaria* épp ezekben a jogi alapvetésekben különbözött a gyakorlati képzéstől, továbbá abban, hogy a „tankönyvek” elején stilisztikai, retorikai és grammatikai bevezetők is álltak.¹⁰² Mindezt a hazai iskolarendszerben nem lehetett megtanulni. Szintén Mészáros vizsgálta meg és rendszerezte a városi és plébániai iskolák nyújtotta készségeket, melyeknél hármass rendszert mutatott ki. Az első szinten az írás és az olvasás alapjait sajátították el a tanulók, ezt követte a tágran értelmezett grammatika, s végül a személyes igényektől és a tanárok felkészültségétől függően egyes diákok speciális tananyagot is választhattak maguknak.¹⁰³ Más szóval Magyarországon a városi polgárok közül is csak azok szerezhettek mélyebb szintű tudást, akiknek sikerült megfelelően képzett tanárt találniuk. A káptalani és a hiteleshelyek iskolái közül sem volt mindegyikben egyforma az oktatás mértéke, dacára annak, hogy Békefi Remig például valamennyi káptalani iskolát egyöntetűen középfokú oktatási intézménynek tekintett.¹⁰⁴ Így Magyarországon a jegyzői képzés nagymértékben függött az érdeklődő diákoktól és főként a képzett tanároktól, ami igen esetlegessé tette a megszerezhető tudást. Az egyetemeken ellenben a tananyag összetettsége, a hozzá kapcsolt alapszintű jogi képzés és az olykor a művekhez hozzáillesztett elméleti bevezetők, illetve a 15. századra fellendülő retorikai képzés lehetővé tette e hiány kiküszöbölését. Természetesen azonban nem mindenki engedhette meg magának ezt a fajta oktatást, s nem is mindenki volt érdekelt, hogy részt vegyen benne: ez is jelentősen függött a hallgatói akarattól.

Az egyetemi tanulmányok gyakorlatias oldala és a karrierben játszott szerepe

Cobban és Verger, noha véleményük bizonyos szempontból eltér az egyetemek gyakorlati hasznát illetően, abban megegyeznek, hogy a kancelláriai stílus, az alaposan begyakorolt stilisztika, a precíz fogalomalkotás képességének elsajátítása és a vitákban szerzett tapasztalat (egyetemi disputációk, *quodlibet* viták, melyeken a hallgatóknak kötelezően, meghatározott számban meg kellett jelenniük) az *ars dictaminis* felül mind az egyetemi

¹⁰¹ Bónis György: *Az Ars notaria mint retorikai és jogi tankönyv*. Filológiai Közöny 9. (1963.) 3–4. sz. 373–374.

¹⁰² Tarnai Andor: *„A magyar nyelvet írni kezdik.” Irodalmi gondolkodás a középkori Magyarországon*. Budapest, 1984. 63. Tarnai az *ars notaria* elterjedésében egyébként a bécsi és a krakkói egyetemek szerepét emeli ki a 15. században. Uo. 52. (30. lábjegyzet)

¹⁰³ Mészáros István: *Középkor végi városi iskoláink és a polgári rétegek tananyagigényei*. In: Székely György (szerk.): *Eszmetörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Budapest, 1984. 53.

¹⁰⁴ Miklósy Zoltán: *Hiteles hely és iskola a középkorban*. Levéltári Közlemények, 18–19. évf. (1940–1941) 175.; vö. Mészáros: *Ars, litteratura*, 27–28.

tanulmányok előnyei között említhetők. Verger szerint e képességek alkalmassá tették a hallgatókat, hogy egy adott területen, de azon túl is többféle társadalmi szerepet töltsenek be. Ezeket a készségeket a leghatékonyabban gyakorlati képzésen keresztül, megfelelően kvalifikált professzorok és intézmények közreműködésével szerezhették meg azok a diákok, akik erőt éreztek magukban ahhoz, hogy tanulmányaikat ezen a szinten folytassák.¹⁰⁵ Vagyis a jól képzett professzori testület – a hazai oktatási intézményektől eltérően – az egyetemeken mindig rendelkezésre állt. A jegyzői mesterség elsajátítása és e gyakorlatban is jól hasznosítható készségek megszerzése a vizsgált csoportból is hasznot hozott egyeseknek.

Közéjük tartozott Vági Miklós, aki jómódú Vas megyei középbirtokos családból származott.¹⁰⁶ Birtokaik két megyében, Vasban és Sopronban terültek el, a család korábban nem állt királyi szolgálatban. Miklós 1414-ben iratkozott be a bécsi egyetemre,¹⁰⁷ Haraszi Tapán Kelemennel együtt, de csak Miklós tért vissza sikeres *baccalaureus*i vizsgát követően.¹⁰⁸ Hazatérte után Vági 1426-ban mint győri egyházmegyei klerikus és császári közjegyző tűnik fel,¹⁰⁹ 1438-ban azonban már feleségét és leányát, Dorottyt is említik.¹¹⁰ Közjegyzői képesítést az egyetemeken is lehetett szerezni, így tanulmányai megtérültek számára, de közjegyzői működése jó ajánlólevél lehetett az udvari munkához is. Először 1437-ben említik a nádori jegyzők sorában.¹¹¹ Feltehetően Haraszi lehetett a közvetítő Bokodi György ítélőmester és Vági között. A *tempora disturbiorum* alatt a kúriai bíróságok rendes munkája szinte lehetetlenné vált, így nem meglepő, hogy legközelebb 1447-ben csak Sopron megye országgyűlési követeként említik ismét.¹¹² Valószínűleg itt vehette fel újra a kapcsolatot korábbi tanuló- és jegyzőtársával, Kelemennel, aki ekkor már néhány éve az országbíró ítélőmestere volt, s a következő évben Vági már az országbíró jegyzői között található.¹¹³ Tevékenységét az országbíró irodájában 1453-ig folytatta, vagyis Haraszi 1451-es halála után is a kúrián maradt. Legközelebb csak 1459-ben hallunk róla, amikor Gutí Ország Mihály nádor ítélőmesterévé tette, bár nagyon valószínű, hogy már egy évvel korábban is az volt, ugyanis a nádor három oklevele 1458-ban már Vágon kelt.¹¹⁴ Az iroda élén 1466-ig lehet kimutatni, ezt követően Bónis György szerint birtokaira vonult vissza, s utoljára 1470-ben említik a valószínűleg már rendkívül idős szakembert.¹¹⁵

¹⁰⁵ Hajnal István azonban arra is felhívta a figyelmet, hogy adott esetben az egyetemeknek magukra kellett vállalniuk az alapoó képzések lefolytatását is a latin nyelv, az írás és az olvasás terén. Hajnal: *Írásoktatás*, 85., 90.; vö. 85. lábjegyzet.

¹⁰⁶ A család Ostfi familiáris volt. Engel: *Magyarország világi archontológiája*, I. 228.;

¹⁰⁷ Schrauf: *Magyarországi tanulók*, 39.

¹⁰⁸ AFA II. 5.

¹⁰⁹ DF 278164. Vö. Csukovits Enikő: *Közjegyzők a középkori Magyarországon*. In: Rokolya Gábor (szerk.): 700 éves a közjegyzőség Magyarországon. Budapest, 2008. 63–64.

¹¹⁰ DL 58094.

¹¹¹ Ugyanakkor 1437-ben Hédervári Lőrinc nádor és Bátori István országbíró közösen ítélték egy birtokügyben, amelyben vizsgálatot is elrendeltek, s ekkor Harasztit és Vágit együtt sorolják fel a lehetséges királyi emberek között. Nagy: *Sopron vármegye*, II. 154.

¹¹² Engel: *Magyarország világi archontológiája*, I. 525.

¹¹³ Nemcsak régi ismeretségük, de Vági egyetemi fokozatából következő tanultsága is vonzó lehetett ekkoriban, hiszen Haraszi nemcsak Vágit, de a prágai *baccalaureus artium*ot, Csitári Lőrincet is ekkoriban hívta át a nádori kúriáról magához dolgozni. Vö.: Haraszi Szabó Péter: Egy értelmiségi karrier a kúrián. Csitári Lőrinc nádori jegyző és családja. (Megjelenés alatt)

¹¹⁴ DL 61679, 15295, 15301.

¹¹⁵ Bónis: *A jogtudó értelmiség*, 272–273.

Novai Péter esetében bár nem ennyire egyértelműen, de hasonló tényezőket lehet megállapítani. Minden bizonnyal a veszprémi püspökök prediális falváról, Nováról származott.¹¹⁶ Tanulmányait, melyeket feltehetően egy a veszprémi káptalanhoz kötődő személy finanszírozott, 1416-ban kezdte Bécsben *pauperként*.¹¹⁷ Nem zárhatjuk ki, hogy Bécsben találkozott először Rozgonyi Simonnal, aki ugyan előbb tanult ott, mint Novai, ám itthon sokáig nem hallani róla. Elképzelhető, hogy ekkor kerülhetett közel a Rozgonyi családhoz. Rozgonyi Péter veszprémi püspöksége alatt, 1424-ben tűnik fel a kancellária jegyzőinek a sorában, ám feltehetően korábban kezdte szolgálatát, mivel Novai – Albert király nemesítő oklevelé szerint – már ifjú korától kezdve elkísérte Zsigmondot külföldi útjaira.¹¹⁸ A kancelláriára nem véletlenül kerülhetett, társadalmi állásához képest ez nagy ugrás volt számára, amire egyedül tanulmányai predesztinálták. Itt ismerkedett meg kancelláriabeli főnökével, Fábián ítélmesterrel, habár ha 1424 előtt is itt szolgált, akkor Gatalóci ítélmestersége alatt kezdte pályafutását. Mindenesetre a biztosnak tűnik, hogy Fábián szerezte Novai első javadalmát, a zágrábi káptalan egyik kanonokságát. Ehhez a csupán 1439-ben említett javadalomhoz ugyanis csak akkor juthatott, amikor Albeni János zágrábi püspökhöz és kancellárhoz (1420–1433)¹¹⁹ még viszonylag közel állt. Ebben pedig valószínűleg a szintén zágrábi kanonok Fábián ítélmester segíthette. Veszprémben Rozgonyi Simon püspök támogatásával és ajánlásával juthatott az olvasókanonoki javadalomhoz 1430-ban,¹²⁰ amely tisztségben 1439-ig lehet kimutatni.¹²¹ Mint már szó esett róla, Albert király 1439-ben magyar kancelláriája ítélmesterének is nevezte, ám *prothonotariusságára* ez az egyetlen adat. Élete innentől homályba vész, feltehetően 1439 és 1447 között halt meg. Karrierjéből arra következtethetünk, hogy egyetemi tanulmányai alatt szerzett tudása alkalmassá tette Rozgonyi Péter püspök szemében arra, hogy beajánlja a kancelláriába, bár nem zárható ki, hogy a család másik tagjával, Simonnal már Bécsben összeismerkedett. A kancellárián megismert Fábián és Gatalóci ettől kezdve jelentős hatással volt életére, tanulmányai mindazonáltal alkalmassá tették arra, hogy a kancellárián szolgált, és olvasókanonokként a veszprémi káptalani iskola és a hiteleshely vezetését is ellássa.

A vizsgált csoport egyetlen nem magyar származású tagja, Uski János esetében szintén a tanulmányok fontosságát kell kiemelni. 1417-ben ugyan 40 év körülinek (*etatis sue XL annorum vel circiter*) mondják, ám ez nem mond ellent annak, hogy 1382-ben már az egyetemen lett volna, hiszen a „*vel circiter*” kitétel megengedi a feltételezést, hogy ennél idősebb is lehetett.¹²² Uskit 1382-ban javasolták *baccalaureusi* fokozatra Prágában,¹²³ s tudjuk, hogy ekkor tanult ugyanitt Upori István későbbi erdélyi püspök, titkos kancellár is.¹²⁴ Upori 1390-

¹¹⁶ Bónis: *A jogtudó értelmiség*, 151.; vö: Holub József: *Az egyházi nemesek jogállása a középkorban*. Regnum – Egyháztörténeti Évkönyv 6. (1944–1946) 201.

¹¹⁷ Schrauf: *Magyarországi tanulók*, 44.

¹¹⁸ Bónis: *A jogtudó értelmiség*, 151.

¹¹⁹ Engel: *Magyarország világi archontológiája*, I. 89.

¹²⁰ DF 207705.

¹²¹ DF 207748.; DL 72251/ugyanerről: DL 102060.; DF 201269.; DL 100512/ugyanerről: DL 103577.; DL 12932.; Nagy Imre – Páur Iván – Ráth Károly – Véghely Dezső – Ipolyi Arnold (szerk.): *Hazai Okmánytár I–VIII*. Győr–Budapest, 1865–1891. IV. 234.

¹²² Fedeles: *A pécsi székeskáptalan*, 461–463.; Haraszi Szabó Péter – Kelényi Borbála – Szögi László: *Magyarországi diákok a prágai és a krakkói egyetemeken (1348–1525)*. II. kötet. Budapest, 2017. 67.

¹²³ *Liber Decanorum*, I 208.

¹²⁴ *Liber Decanorum*, I. 190, 191, 203, 204.; vö. Haraszi Szabó: *A prágai egyetem 14. századi hallgatói*, 87–88.

től a titeli, vagyis egy királyi alapítású egyház prépostja volt,¹²⁵ így bejáratos lehetett az uralkodóhoz is. Mindez azonban nem ad magyarázatot arra, hogy a prágai egyházmegyéből származó Uski hogyan kerülhetett a magyar Délvidéken tevékenykedő Upori közelébe. Sokkal valószínűbb, hogy akkor ismerkedett meg a király és Uski, amikor Zsigmondnak 1385–1386-ban kényszerűen távoznia kellett Magyarországról, és Prágába ment bátyjához, IV. Vencelhez.¹²⁶ Ez megmagyarázza azt is, hogy Uski miért tűnik fel a király közvetlen közelében mint jegyzője és familiárisa már 1392-ben,¹²⁷ mindenféle előzetes magyarországi tevékenység nélkül. Zsigmond megbízásából több diplomáciai küldetést hajtott végre, elkísérte a királyt a konstanzi zsinatra is, majd életét 1427-ben mint pécsi nagyprépost fejezte be.¹²⁸ Az is amellett szól, hogy Zsigmond hozhatta magával Prágából Magyarországra, hogy még 1392-ben is csupán prágai egyházmegyei klerikusként említik, s csak ezután szerez erdélyi kanonokságot, majd a budai plébániát.¹²⁹ Mindez azt jelentheti, hogy az egyetem után nem tért haza és nem próbált meg elhelyezkedni, inkább a városban maradt. Ebben az esetben felmerülhet a kérdés, hogy ki ajánlotta őt Zsigmond figyelmébe. Erről semmilyen információval nem rendelkezünk, Uski családi háttere ismeretlen, az egyetemről esetleg valamely híresebb professzor vagy a dékánok egyike hívhatta föl rá a figyelmet, ám a velük való feltehető kapcsolatai szintén ismeretlenek. Az ő esetében is feltételezhető azonban, hogy az ismeretlen közvetítő mellett tanulmányai „meggyőző erejének” tudhatjuk be, hogy a király közelébe került.

Még egy további hallgatónál merülhet fel, hogy tanulmányai hasznot hoztak számára, ez pedig a már említett Csitári Lőrinc volt. A Hont megyei kisnemes, akinek családi kapcsolatai az országos politikáig nyúltak,¹³⁰ 1411-ben fejezte be tanulmányait Prágában mint *baccalaureus artium*. Korábbi társának, Csapinak ő, illetve nagybátyja, Kóvári nádori ítélőmester segíthetett a kúriába kerülni, ahogy Lőrinc tanulmányait is nagybátyja állhatta. Hosszúra nyúlt karrierje során azonban nem az ő támogatása volt az, ami előre vitte Csitárit. Közel négy évtizedes szolgálata során a nádori és az országbírói irodákban ugyanis mindvégig jegyzőként dolgozott, amely azonban nem érinthette negatívan. Karrierje és kapcsolatai feltérképezése során tűnt fel, hogy bármennyire is eltávolodott az udvari munkától, mindig visszatért oda, mintha csak a jegyzői „hivatástudat” hajtotta volna. Ennek köszönhetően mindig el tudott helyezkedni, ami jegyzőtársai többségéről már nem mondható el.

Röviden arra is választ kell adnunk, hogy vajon a jegyzői állások nyitva voltak-e az egyetemet látogatottak előtt, vagyis milyenek voltak az elhelyezkedési lehetőségek. Ahogy fentebb már említettem, az egyetemek ebben az értelemben vett hasznáról megoszlanak a vélemények. Legmarkánsabban Alan Cobban képviseli azt az álláspontot, hogy a középkori egyetemek pénzért értéket adó intézmények voltak, idomulva a társadalmi szükségletekhez.¹³¹ Némiképp szkeptikusabb véleményt fogalmazott meg Jacques Verger, aki szerint az egyetemen begyakoroltatott tudás és ismerethalmaz alig illeszkedett a társadalmi igényekhez.¹³² Az egyetemen megszerezhető képességek, készségek és tudás alapján azonban a

¹²⁵ C. Tóth: *A székes- és társaskáptalanok*, 64.

¹²⁶ Engel Pál – C. Tóth Norbert: *Itineraria regum et reginarum (1382–1438)*. Budapest, 2005. 56.

¹²⁷ ZsO I. 2557. sz.

¹²⁸ Karrierjére lásd: C. Tóth: *A székes- és társaskáptalanok*, 90.

¹²⁹ Mályusz Elemér: *A konstanzi zsinat és a magyar főkegyúri jog*. Máriabesnyő-Gödöllő, 2005. 95.

¹³⁰ Karrierjére részletesen lásd: Haraszti Szabó Péter: *Egy értelmiségi karrier a kúrián. Csitári Lőrinc nádori jegyző és családja*. (Megjelenés alatt)

¹³¹ Cobban: *Reflections*, 228.

¹³² Verger, Jacques: *Men of learning in Europe at the end of the Middle Ages*. Notre Dame, Indiana, 2000. 32.

társadalomban is pozitívan értékelték a peregrinusokat. A hallgatók olyan személyeknek látták magukat, mint akik alkalmasak és képesek olyan feladatok ellátására, melyek politikailag és társadalmilag hasznosak.¹³³ Bónis György fogalmazta meg talán leghelyesebben a hallgatók igényeit, akár egyetemi, akár alsóbb szintű oktatásról beszélünk: a diákok a jól jövedelmező, emelkedést jelentő és akár a jogi életben is megnyíló gyakorlati pályák felé törtek, melyre az oktatás képessé tette őket.¹³⁴ Az *artes* hallgatói számára azonban a legjellemzőbb elhelyezkedési lehetőségek az egyetemi oktatásban vagy a városi, káptalani, plébániai iskolákban nyíltak, de régiókban sok esetben az egyház is egy ilyen „elhelyezkedési lehetőséget” kínált. További pályát jelentettek például a német területeken, éppen a 14–15. század fordulójától a városi és állami igazgatási szervek. Noha a jegyzői állásokhoz sehol nem volt előfeltétel az egyetemi végzettség, az egyetemet járt jegyzők száma e területeken mégis folyamatosan nőtt a 15. század során.¹³⁵ Ezekből az állásokból már nehezebb volt előre lépni: ahogy Peter Moraw rámutatott, az alsóbb írószervi posztoknál ritkán vezetett feljebb az *artes* hallgatók pályája.¹³⁶ Ez az általam vizsgált csoportnál is megfigyelhető, ahol az előrejutást már nem a tanulmányok, hanem a megszerzett tapasztalatok és újabb ismeretségek segítették elő.

Röviden egy olyan jegyzőről is szót kell ejteni, akit a szakirodalomban eddig egy másik személlyel kötöttek össze, mivel problémát okozott neve alapján származási helyét meghatározni. A bécsi egyetem anyakönyvében az 1424. évnél szerepel Jacobus de Papucz,¹³⁷ akit Bónis György a Vas megyei Pápocrról származtatott, azonban szóba jöhet még a Gömör megyei Pápocs is. 1415-ből ismerünk egy *lecta* jelet, melyet Bónis György Pápoci Jakab jegyével azonosított,¹³⁸ akiben feltehetően a bécsi diákevei után feltűnő Jakabot látta. Azonban nagyon furcsa, hogy épp a kúriai bíróságok állandósulásának idején, 1415 után igen nagy kihagyással, csak 1429-ben említik legközelebb az országbíró irodájában Jakabot.¹³⁹ A kétségeket csak növeli, hogy 1429-ből is ismerjük Jakab *lecta* jeleit, amelyek azonban teljesen mások, mint az 1415. évié.¹⁴⁰ A nagy időbeli hiátus és a *lecta* jelek feltűnő eltérése mellett (mely az írásképen is tükröződik, elsősorban a „P” betűknél) az oklevelek területi ügyköre (az oklevelek Torna, Sáros, Borsod és Bars megyei ügyekkel kapcsolatosak)¹⁴¹ is igen eltérő. Ennyire messze és több ízben alkalmazni Jakabot az általa vélhetően jobban ismert Vas megyei közegetől¹⁴² arra enged következtetni, hogy a jegyző nem a Vas megyei Pápocrról, hanem a

¹³³ Verger: *Men of learning*, 33.

¹³⁴ Bónis: *A jogtudó értelmiség*, 386.

¹³⁵ Fuchs: *Dives, pauper*, 97.

¹³⁶ Moraw: *Career of Graduates*, 428.

¹³⁷ Schrauf: *Magyarországi tanulók*, 58.

¹³⁸ Bónis György: *A kúriai irodák munkája a XIV. és XV. században*. Levéltári Közlemények, 34. évf. (1963) 2. sz. 210. 20. kép, 211.

¹³⁹ Noha 1423-ből ismerünk egy JP jelű jegyzőt. ZsO X. 405. sz.

¹⁴⁰ Míg 1415-ben csupán a „Pap” jelet találjuk az oklevélen, addig 1429-ben két külön ügyben, de egyazon napon kiadott okleveleken a „papuch habet”, illetve a „papocz habet” *lecta* jelek szerepelnek. 1415-ből azonban van még egy másik *lecta* jele is a „Pap” jelű jegyzőnek, ugyanezzel a szignóval. DL 63746. 66688., 89902., 75859.

¹⁴¹ DL 12098., 103197.

¹⁴² Engel Pál szerint ugyanis a királyi embereket a kérelmező fél nevezte meg, akik többnyire megyebeli nemesek voltak. Engel Pál: *Királyi emberek Valkó megyében*. In: Honor, vár, ispánság. Válogatott tanulmányok. Szerk. Csukovits Enikő. Budapest, 2003. 592–593.

Gömör megyei Pápocsról származott.¹⁴³ Azonban az 1415. évi *lecta* jelek arra is rámutatnak, hogy az ekkor és a majd tizenöt évvel később működő jegyző feltehetően nem egyazon személy. Az 1415-ben szereplő *notarius* tehát vagy egy eddig ismeretlen írnok, vagy pedig azonos valakivel a már ismert személyzetből. Ehelyütt erre nem fogok kitérni, azonban érdemes összegyűjteni azt, amit a Pápocsi családról tudunk. A család minden bizonnyal Kompolti familiáris lehetett, Pápocsi László 1363 és 1365 között legalábbis Kompolti István gömői alispánja volt.¹⁴⁴ Jakabról 1412-ben hallunk először, amikor perben áll a Derencsényiekkel.¹⁴⁵ Ezt követően 1424-ben tűnik fel a bécsi egyetemen, ahova többek között épp a Kompolti család egyik tagjával, Miklós patai főesperessel együtt iratkozott be.¹⁴⁶ Miklós apja ekkor az országbírói méltóságot betöltő Nánai Kompolti István volt.¹⁴⁷ Elképzelhető, hogy az országbíró Jakabot Miklós fia szolgálatára rendelte, s vele együtt küldte ki Bécsbe. Sajnos nem tudni, meddig maradtak ott, de 1427-ben alkalmasint már itthon lehetett, hiszen akkor Gömör megye kamarahaszna összeírásában és a megye birtokosainak a felmérése során már őt is említették.¹⁴⁸ Két évvel később már Pálóci Mátyus országbíró jegyzői között szerepel. Ezen a ponton válik fontossá, hogy meddig maradhatott Bécsben: ugyanis ha még ott tartózkodott, amikor 1426-ban Pálóci Mátyus fia, Péter beiratkozott az egyetemre, akkor Pápocsi életében is előrelépést hozhattak az egyetemi tanulmányok. Bővebb információk híján azonban ezt nem tudom alátámasztani. Karrierjét is csupán 1431-ig lehet nyomon követni, az országbíró további oklevelei nem tesznek róla említést, egyéb adatok híján így feltehetjük, hogy ekkortájt halhatott meg.¹⁴⁹

Összegzés

Az eddigiekből levonhatjuk azt a következtetést, hogy a vizsgált csoport többségének (17/12) megtérültek egyetemi tanulmányai. Jól látható, hogy esetükben a fokozatszerzés valóban elhanyagolható jelentőségű volt. Ez egyedül Csapi Lászlónak segíthetett az előrelépésben jegyzői minőségéből az alkancellári pozícióba, de még az ő karrierjének elindulásában is elsősorban egyetemi ismeretségei, elsősorban Csitári Lőrinc játszott szerepet. Egyébként párhuzamosan azzal, amit a német területek egyetemeinél megfigyelhettünk, ezen a tizenhét főn belül is azok alkották a legnépesebb csoportot, akiknek karrierjére egyetemi kapcsolataik gyakoroltak hatást. Három személy (Uski, Csitári és Novai) esetében vethető fel, hogy – legalább részben – tanulmányaik alatt szerzett tapasztalataik segítették őket pályájukon. Pályájuk ismeretében azonban jól kirajzolódik, hogy az egyetem elsősorban a karrier beindítására, nem pedig az előrelépésre volt hatással. A feljebb jutást már a hagyományos előrelépési lehetőségek befolyásolták.

Érdemes röviden részekre bontva is kitérni az udvari írószervek közötti érvényesülési lehetőségekre. A tizenhét vizsgált személyből a nádori irodán három fő helyezkedett el, az

¹⁴³ Györffy György: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*. 1–4. köt. Budapest, 1963–1998. II. 532.; Ila Bálint: *Gömör megye. A megye története 1773-ig*. 1–4. köt. Budapest, 1944–1976. III. 164–165.

¹⁴⁴ Engel: *Magyarország világi archontológiája*, I. 130.

¹⁴⁵ ZsO III. 2352, 2669. sz.

¹⁴⁶ Schrauf: *Magyarországi tanulók*, 58.; C. Tóth: *Az egri káptalan*, 57.; vö. uo. 459. lábjegyzet.

¹⁴⁷ Engel: *Középkori magyar genealógia*, Aba nem 7. Kompolt ága, 3. tábla Kompolti (nánai, körüi)

¹⁴⁸ Engel Pál: *Kamarahaszna összeírások 1427*. Budapest, 1989. 63.

¹⁴⁹ Török Márta ugyan ír egy Pápoczi Jakab nevű szepesi kanonokról 1429-ből, ám a hivatkozás elmaradása miatt az információt nehéz visszakövetni. Török Márta: *Az egyházi középréteg mobilitása a szepesi káptalanban*. PhD disszertáció, ELTE BTK, 2008. 184.

országbírói kúriához szintén három fő köthető (további két személy mind a kettőben szolgált), míg az egyes kancelláriai ágakhoz összesen kilenc jegyzőt lehet kapcsolni (közülük egy feltehetően a nádori irodán is dolgozott). Noha számszerűen a kúriai bíróságok és a kancelláriai irodák egyetemet járt jegyzőinek száma szinte megegyezik, a kancelláriáknak megvan a maguk jellegzetessége. Míg a kúrián dolgozó jegyzők közül valamennyi az egyetemi és a családi, familiárisi protekciónak köszönhetően került be az udvarba, addig a kancellárián az egyetemi kapcsolatok mellett a megszerzett tudásnak is nagyobb jelentősége volt. Ebből a szempontból a jövőben érdemes lehet vizsgálni azoknak a kancelláriai felső vezetőeknek a szerepét, mint például Gatalóci vagy Fábián ítélőmester, akik befolyással bírtak a felvételekre. Többben ugyanis kettejük segítségével kezdték pályájukat, s ez felveti patrónusságuk kérdését. Mindez segíthet megérteni a *notariusok* életének részleteit, emellett azokat a folyamatokat, amelyek révén az egyetemet járt értelmiségiek utat találtak a kancelláriákra, s azt is, hogy ott milyen szerepet töltöttek be.

Származásuk miatt ugyan egyikük sem emelkedett ki a sorból, de ahogy Christoph Fuchs megjegyezte, a szegényebb társadalmi állású hallgatók életére az egyetem hatást gyakorolt, noha fokozatot nem szereztek. Minden bizonnyal ezt látjuk Novai Péter, Enyedi Szász János és a fokozatot nem szerzett Uski János esetében is. A jegyzők körében végzett kutatások eddig arra mutatnak, hogy ennek a rétegnek a peregrinációja párhuzamba állítható a német területeken megfigyelt jelenségekkel: elhelyezkedési lehetőségeik, fokozatszerzésük és remélt karrierlehetőségeik szinte ugyanazok voltak, mint az ottani diákoknak.